

ΠΙΣΤΟΜΑ!
ΚΩΝΣΤΑΝΤΊΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΟΤΑΝ, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναρχία πούχεν ἀνταριάσει τὸν τόπο δίνοντας εἰς ὅλα τὰ κακὰ στοιχεῖα τὸ ἐλεύτερο νὰ πράξουν κάθε λογῆς ἀνομία, ἡ τάξη εἶχε πάλε στερεωθεῖ κ' εἶχε δοθεῖ ἀμνηστεία στοὺς κακούργους, τότες ἐπέστρεψαν τοῦτοι ἀπ' τὰ βουνὰ κι ἀπὸ τὰ ξένα στὰ σπίτια τους, κι ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ποὺ ξαναρχόνταν ἐγύριζε στὸ χωριό του κι ὁ Μαγουλαδίτης Ἀντώνης Κουκουλιώτης.

Ἦτουν τότες ὥς σαράντα χρονῶν, κοντός, μαυριδερός, μ' ὁμορφα πυκνὰ σγουρὰ γένια καὶ μὲ σγουρὰ τὰ μαῦρα μαλλιά. Τὸ πρόσωπό του εἶχε χάρη καὶ τὸ βλέμα του ἦτουν χαϊδευτικὸ καὶ ἡμερο – ἀγκαλὰ κι ἀντίφεγγε μὲ πράσινες ἀναλαμπές· τὸ στόμα του ὅμως ἦτουν μικρότατο καὶ κοντό, δίχως χεῖλια.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦτος, πρὶν ἀκόμα ρεμπελέψει ὁ κόσμος, εἶχε παντρευτεῖ. Κι ὅταν πῆρε τῶν βουνῶν τὸ δρόμο, γιὰ τὸν φόβο τῆς ἐξουσίας, ἄφηκε τὴ γυναῖκα του μόνη στὸ σπίτι, καὶ τούτη δὲν τοῦ ἐστάθη πιστὴ, ἀλλὰ μὲ ἄλλον, νομίζοντας ἴσως πὼς ὁ Κουκουλιώτης ἦτουν σκοτωμένος ἢ ἀλλιῶς πεθαμένος, εἶχε πιάσει ἔρωτα, κι ἀπ' τὸν ἔρωτα τοῦτον εἶχε γεννηθεῖ παιδί, ποὺ ἄξαινεν ὥστόσοσο χαριτωμένα καὶ ποὺ ἡ γυναῖκα περσότερο ἀγαποῦσε. Ἐγύριζε λοιπὸν ὁ ληστής στὸ χωριό του τὴν ὥραν ὅπου βάφουν τὰ νερά. Κ' ἐμπῆκε ξάφνου σπίτι του, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸ προσμένει, ἐμπῆκε σὰ θανατικὸ, ἀναπάντεχα τέλεια, κ' ἐκατατρόμαξεν ἡ ἄτυχη γυναῖκα, ἐτρόμαξε τόσο, πού, παίρνοντας τὸ ξανθό της παιδί στὴν ἀγκαλιά, τόσφιγγε στὰ στήθια της τρεμάμενη, ἔτοιμη νὰ λιγοθυμήσει καὶ χωρὶς νὰ δύναται νὰ προφέρει λέξη καμιά. Ἀλλὰ ὁ Κουκουλιώτης πικρὰ χαμογελώντας τῆς εἶπε:

— Μὴ φοβᾶσαι, γυναῖκα. Δὲ σοῦ κάνω κανένα κακὸ – ἀγκαλὰ καὶ σοῦ πρέπει. Εἶναι τὸ παιδί τοῦτο δικό σου;... Ναί;... Μὰ ὄχι δικό μου! Μὲ ποιόν —λέγε! —τόχεις κάμει;

Τ' ἀποκρίθη ἐκείνη λουχτουκιώντας:

— Ἀντώνη, τίποτε δὲν μπορῶ νὰ σοῦ κρύψω. Τὸ φταῖσμα μου εἶναι μεγάλο. Μὰ, τὸ ξέρω, κ' ἡ ἐγδίκησή σου θάναι μεγάλη· κ' ἐγὼ,

ἀδύνατο μέρος, καὶ τὸ νήπιο τοῦτο, ποὺ ἀπὸ τὸ φόβο τρέμει, δὲ δυνόμαστε νὰ σ' ἀντρεiefeτοῦμε. Κοίτα πῶς ἡ τρομάρα μὲ κλονίζει καθὼς σὲ τηρῶ. Κάμε ἀπὸ μὲ ὅ τι θέλεις, μὰ λυπήσου τὸ ἄτυχο πλάσμα ποὺ δὲν ἔχει προστασία.

Καθὼς ἐμιλοῦσεν ἡ γυναῖκα, ἐσκοτείνιαζεν ἡ ὄψη του, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀντίκοβγε. Ἐσιώπασε λίγο κ' ἔπειτα τῆς εἶπε:

— Γυναῖκα κακὴ! Δὲ ρωτῶ τώρα, οὐδὲ συμβουλή σου, οὐδὲ σὲ λυποῦμαι. Τ' ὄνομα ἐκείνου θέλω. Ἐσὲ δὲ θὰ πειράξω. Δὲ μολογᾷς το; Θὰ τὸ μάθω· τὸ χωρὶ ὅλο γνωρίζει μὲ ποιὸν ἐζοῦσες. Καὶ τότες θὰ θυσιάσω καὶ τοὺς τρεῖς σας, θὰ πλύνω τὴ ντροπὴ πόχω λάβει ἀπὸ σᾶς, πλάσματα ἄτιμα!

Ἐμολόγησε.

Κι ὁ Κουκουλιώτης ἐβγῆκε ἀμέσως. Κι ἀφοῦ, ὕστερα ἀπὸ ὥρα, ξαναμπῆκε στὸ σπίτι, ἔβρηκε τὴ γυναῖκα του στὸν ἴδιον τόπο, ἀσάλεφτη, μὲ τ' ἀποκοιμισμένο τέκνο στὴν ἀγκάλη· τὸν ἀναντράνιζε. Μὰ αὐτὸς ἐξαπλώθη καταγῆς καί, σὰ χορτάτος, ἐκοιμήθη ὕπνον βαθὺν ὥς τὸ ξημέρωμα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν, ἀφοῦ ἐξύπνησαν, τῆς εἶπε:

— Θὰ πᾶμε στὰ χτήματά μας νὰ ἰδῶ μὴ καὶ κεῖνα μούχουν ἀρπάξει, καθὼς μοῦχε πάρει καὶ σὲ ὁ σκοτωμένος.

—Τὸν σκότωσες;

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἥλιος δὲν ἐφάνη στὴν ἀνατολή, γιατί ὁ οὐρανὸς ἦτουν γνέφια γεμάτος καὶ τὸ φῶς μετὰ βίας ἐπλήθαινε. Κι ὁ Κουκουλιώτης, βάνοντας φτιάρι καὶ τσαπὶ στὸν ὦμο, ἐδιάταξε τὴ γυναῖκα νὰ τὸν ἀκολουθήσει μαζὶ μὲ τὸ παιδί της. Κ' ἔτσι ἐβγῆκαν κ' οἱ τρεῖς ἀπὸ τὸ σπίτι.

Καὶ φτάνοντας εἰς τὸ χωράφι, ποὺ ἦτουν πολὺ νοτερό ἀκόμη ἀπὸ τὴν προτητερινὴ βροχὴ, ὁ ληστής ἐβάλθη νὰ σκάψει λάκκο. Δὲν ἐπρόφερνε λέξη καὶ τὸ πρόσωπό του ἦτουν χλομό, καὶ ὁ ἰδρῶς, ποὺ ἔβρεχε τὸ μέτωπό του, ἔβγαινε κρύος. Τὸ σταχτὶ φῶς, ποὺ ἔπεφτε ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἐχρωμάτιζε παράξενα τὸν τόπο· τὸ χινόπωρο τὴν αὐγὴν ἐκείνην ἔλεγεν ὅλη του τὴ θλίψη. Ἡ γυναῖκα ἐκοίταζε περίεργη κι ἀνήσυχη, καὶ τὸ παιδάκι ἐπαιχνιδοῦσε μὲ τὰ γουλιὰ καὶ μὲ τὰ χῶματα ποὺ ἀνάσκαφτεν ὁ κακοῦργος. Κ' ἐφάνη γιὰ μιὰ στιγμὴν ὁ ἥλιος κ' ἐchrύσωσε τὰ

ξανθὰ μαλλιά τοῦ νήπιου, πὺ ἀγγελικὰ χαμογέλασε. Κι ὥστόσο ὁ λάκκος ἦτον ἕτοιμος. Κι ὁ Κουκουλιώτης, ἀκουμπώντας στὸ φτιάρι, εἶπε τῆς γυναικός του:

— Βάλ' το πίστομα μέσα!

* Εκδόθηκε τὸν Ιανουάριο τοῦ 1899 στὸ περιοδικό τοῦ φίλου τοῦ συγγραφέα, Κώστα Χατζόπουλου, «Τέχνη».

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ

Τὸ **Πίστομα**, αφαιρετικό διήγημα τοῦ **Κωνσταντίνου Θεοτόκη** ἀπὸ τὰ διηγήματα **“Κορφιάτικες ιστορίες”**, ἐντάσσεται λογοτεχνικά στὸ εἶδος τῆς «ρεαλιστικῆς αγροτικῆς» ηθογραφίας. Ἰδιαίτερα πλούσιο σε δομικά στοιχεῖα, θὰ μπορούσε κάλλιστα νὰ ἀναπτυχθεῖ πολὺ περισσότερο ὡς πρὸς τὴν ἐκτασή του, ἀλλὰ εἶναι ἐμφανές ὅτι ὁ συγγραφέας προτίμησε ἀφενὸς τὴν ἀφαίρεση, ἀφετέρου τὴ συμπύκνωση ἰδεῶν σε πολὺ λιτές ἐκφράσεις πλήρεις νοημάτων. Προκειμένου, λοιπόν, νὰ ἀναζητήσῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὰ νατουραλιστικά χαρακτηριστικά του, χρειάζεται καταγράψῃ τὰ δομικά του στοιχεῖα.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ δομοῦν τὸ συγκεκριμένο διήγημα —αφανή καὶ ἐμφανή— εἶναι οἱ χαρακτήρες του, τὸ περιβάλλον, συγκεκριμένες ἀναφορές σε ἥθη, ἡ ματιά ἢ ἡ στάση τοῦ συγγραφέα ἀπέναντι στα γεγονότα ποὺ ἀφηγεῖται, οἱ ευρύτερες κοινωνικὲς ἀλλαγές ἢ πιέσεις τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία γράφτηκε, τὰ στοιχεῖα, ἐν τέλει, ποὺ συνθέτουν τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα.

Οἱ χαρακτήρες τοῦ ἔργου εἶναι τρεῖς. Ὁ Ἀντώνιος Βραχνός ἢ Κουκουλιώτης, ἡ γυναίκα του καὶ τὸ παιδί της, καρπὸς ἀνόμης ἐρωτικῆς συνεύρεσης. Ὁ Κουκουλιώτης εἶναι τὸ κέντρο βάρους στὴν πυκνὴ ἀφηγηματικὴ τεχνικὴ τοῦ Θεοτόκη. Περιγράφεται ἄλλοτε ὡς νιτσεϊκὸς χαρακτήρας ἢ ἀπλὰ μιὰ τραγικὴ φυσιογνωμία ποὺ τὴ λούζει κρύος ἰδρὸς καὶ χλωμιάζει μπρὸς στὸ ἐπερχόμενο συμβάν. Ἀν ἓνα διήγημα συμπυκνώνεται στὸν τίτλο του, τότε ὁ τίτλος αποκτὰ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον σε μιὰ τέτοια ἀναζήτηση, καθὼς ἡ λέξη πίστομα, δηλαδή μπουόμυτα, εἶναι ἡ κύρια ἰδέα πίσω ἀπὸ τὴν ἐννοία τῆς τιμωρίας.

Ο Κουκουλιώτης δεν προβαίνει ο ίδιος στην πράξη. Επιβάλλει στη γυναίκα του να το κάνει και μάλιστα τοποθετώντας το παιδί μπρούμυτα. Τούτη η ταφική πρακτική έχει πανάρχαιες ρίζες και ως επί το πλείστον χαρακτηρίζεται ως πράξη τιμωρίας. Στη χριστιανική ταφική πρακτική το σώμα πρέπει να θάβεται με την όψη του προσώπου να ατενίζει τον ουρανό, προκειμένου να συμμετέχει εις ανάστασιν νεκρών. Από αυτή την άποψη ενδεχομένως ο Κουκουλιώτης δίκαια χαρακτηρίζεται ως νιτσεϊκός χαρακτήρας, αν και η ίδια η έννοια του υπερανθρώπου συνεπάγεται την ιδέα της τραγικότητας.

Η προσπάθεια για ανάλυση των δομικών στοιχείων του διηγήματος οδηγεί σε διαφορετικά και βαθύτερα επίπεδα ερμηνείας, στα οποία εντοπίζεται η διάσταση ανάμεσα στο εθιμικό και το κανονικό δίκαιο. Το έθιμο της οικογενειακής τιμής απαιτεί να χαθεί ο παράνομος σπόρος, και από αυτή την άποψη ο Κουκουλιώτης δεν υπερβαίνει το εθιμικό δίκαιο, αλλά γίνεται θύμα του, ερχόμενος σε διάσταση με τον νόμο της πολιτείας, αλλάζοντας και την οπτική μας στο ρεαλιστικό πορτρέτο που χαράζει με ελληνιστική μαεστρία ο Κ. Θεοτόκης.

Εδώ, επίσης, βρίσκουν την έκφρασή τους οι αναζητήσεις των νατουραλιστών για την κτηνώδη φύση του ανθρώπου, που εκδηλώνεται πιθανώς κάτω από κάποιες συγκεκριμένες κοινωνικές ή βιολογικές πιέσεις. Στην προκειμένη περίπτωση οι πιέσεις είναι και κοινωνικές και βιολογικές. Η κοινωνική πίεση έρχεται από τα έθιμα που απαγορεύουν τις άνομες σχέσεις και η βιολογική πίεση από τη φυσική και ψυχική άρνηση του ξένου καρπού. Αυτού του είδους οι βιολογικές επισημάνσεις από τις πρωτόγονες ήδη κοινωνίες διαμόρφωσαν ένα status άρνησης σε νόθους απόγονους μιας φυλετικής δομής που στηριζόταν στην εξ αίματος συγγένεια. Η ίδια βιολογική σχέση με αντίθετο προσανατολισμό, όμως, παρατηρείται στο δεύτερο πρόσωπο, τη μητέρα και σύζυγο του Κουκουλιώτη και στη σχέση της με το παιδί της. Δε ζητά την επείκεια για τον εαυτό της αλλά για το παιδί, και τούτος είναι ο μοναδικός λόγος για τον οποίο τολμά να αντικρούσει την οργή του συζύγου της.

Ο συγγραφέας περιγράφει, αλλά αποστασιοποιείται με τον τρόπο που αποστασιοποιούνται και παρατηρούν οι νατουραλιστές. Μένει

βουβός μπρος στο δράμα που εκτυλίσσεται. Μόνον έμμεσα μπορεί να του αποσπάσει κανείς απόψεις για τα πρόσωπα της ιστορίας του. Μικρές λεπτομέρειες που κρύβουν οι ρομαντικές πινελιές στην κατά τα άλλα ρεαλιστική του αφήγηση. Ο ήλιος που χρυσώνει το πρόσωπο του παιδιού και το παιχνίδι του με τα χρώματα στην ύστατη στιγμή είναι μια μεστή νοήματος απόδοση της παιδικής αθωότητας. Το πορτρέτο του Κουκουλιώτη, επίσης, αποδίδει φυσιογνωμικά ένα χαρακτήρα που κρύβει στα μάτια του την οργισμένη βιαιότητα τονισμένη με πράσινες λάμψεις στα μάτια του και τα σμιχτά χείλη της ανθρώπινης κακίας. Ως άνθρωπος ο Κ. Θεοτόκης -ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος σε κοινωνικά θέματα της εποχής του- έχει άποψη, ως συγγραφέας όμως παρατηρεί μεθοδολογικά το συμβάν να εκτυλίσσεται δίχως εμβόλιμες παρατηρήσεις. Αυτό είναι ίσως το μείζον νατουραλιστικό στοιχείο στο διήγημά του, όπως και η ανθρώπινη κτηνωδία, υποκινούμενη από κοινωνικά ή ατομικά πάθη.

Η Ελλάδα της εποχής του Κ. Θεοτόκη δεν είναι η βιομηχανική κοινωνία των χωρών της Δυτικής Ευρώπης αλλά είναι αστικοποιημένη στο βαθμό που η πόλη περιχαράκωνεται στα δικά της ήθη, αντιτιθέμενη συχνά στο ηθικό πλέγμα της αγροτικής κοινωνίας. Συνεπώς η ματιά του είναι ματιά ενός αστού και το περίγραμμα του έργου του εμφανώς επηρεάζεται από το αστικό ηθικό του υπόβαθρο, αν και η νατουραλιστική φύση του έργου τού απαγορεύει οποιουδήποτε είδους ηθική εμπλοκή.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΗ

Ο **Κωνσταντίνος Θεοτόκης** γεννήθηκε το 1872 στην Κέρκυρα, γιος του Μάρκου Θεοτόκη και της Αγγελικής Πολυλά, ανιψιάς του Ιάκωβου Πολυλά. Είχε δύο αδερφούς. Έμαθε τα πρώτα γράμματα στο ιδιωτικό σχολείο Κοντούτη, στη συνέχεια φοίτησε για οχτώ χρόνια στο Εκπαιδευτήριο Καποδίστριας και τέλειωσε το γυμνάσιο το 1888.

Διέγραψε μια εξελικτική πορεία από την ψυχογραφική ηθογραφία και την αισθητιστική γραφή, προς τον ιδεολογικά φορτισμένο κοινωνικό ρεαλισμό (επιρροές από το σοσιαλισμό) και το νατουραλισμό.

Σταθμοί της πορείας του στάθηκαν: “Το Πάθος”, “Το Πίστομα”, “Η τιμή και το χρήμα”, “Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλλα”, οι

“Σκλάβοι στα δεσμά τους”. Σ’ όλη του τη ζωή δεν έπαψε να δημοσιεύει πεζογραφικά, ποιητικά και μεταφραστικά έργα σε πολλά λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες (όπως Η Τέχνη, ο Νουμάς, ο Διόνυσος κ.α.).

Χρονολόγιο

1884 εξέδωσε με τον αδερφό του Κωνσταντίνο (σε ηλικία 14 χρόνων) την εφημερίδα Ελπίς.

1887 εξέδωσε μια μελέτη για τον ηλεκτροχημικό τηλέγραφο και έστειλε μια μελέτη για το κυβερνώμενο αερόστατο στη Γαλλική Ακαδημία των Επιστημών που επαινέθηκε.

1889 γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης για σπουδές φυσικομαθηματικών επιστημών.

1897 έναρξη της βαθιάς φιλίας του με τον Λορέντζο Μαβίλη, με τον οποίο πήρε μέρος στην κρητική επανάσταση και στον πόλεμο του 1897 και από τον οποίο υιοθέτησε το ενδιαφέρον του για τη σανσκριτική μυθολογία.

1895 εξέδωσε ένα ρομάντζο στα γαλλικά

1899 δημοσίευσε σε συνέχειες το “Πάθος και το Πίστομα” στο περιοδικό “Τέχνη” του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου.

1902 επισκέφτηκε τη Ζάκυνθο με αφορμή τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του Σολωμού και τον ίδιο χρόνο δημοσίευσε ένα άρθρο για τον Σολωμό στην εφημερίδα Neue Presse της Βιέννης.

1903 γνωρίστηκε με τη μετέπειτα στενή φίλη του Ειρήνη Δεντρινού

1904 δημοσίευσε στο Νουμά τη διατριβή του Σανσκριτική και καθαρεύουσα.

1905 οργάνωσε συνέδριο δημοτικιστών στην Κέρκυρα με αφορμή την εκεί επίσκεψη του Αλέξανδρου Πάλλη. Οι καλεσμένοι επίσης Κωστής Παλαμάς, Γιάννης Ψυχάρης και Ιωάννης Γρυπάρης δεν παρευρέθηκαν.

1907-1909 βρέθηκε στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου για σπουδές και επέστρεψε στην Κέρκυρα, όπου υποδέχτηκε τον σοσιαλιστή Μαζαράκη. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Σοσιαλιστικού Ομίλου Κερκύρας και κατόπιν του Αλληλοβοηθητικού Εργατικού

Συνδέσμου Κερκύρας. Σκόπευε στην ανάπτυξη των χωρικών της υπαίθρου.

1917 μετά την πτώση της Αυστροουγγρικής μοναρχίας ο Θεοτόκης και η σύζυγός του καταστράφηκαν οικονομικά. Η υγεία του κλονίστηκε. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ήταν πολύ δύσκολα λόγω της άθλιας οικονομικής του κατάστασης και της αρρώστιας του.

Το 1923 (σε ηλικία 51 ετών), πεθαίνει στην Κέρκυρα αφήνοντας ανολοκλήρωτο το τελευταίο του έργο με τίτλο “Ο παπά Ιορδάνης περίχαρος και η ενορία του”. Σημειωτέον πως το μεταφραστικό έργο του υπήρξε μεγάλο καθώς μιλούσε 10 γλώσσες.

(Από το Διαδίκτυο)